

Україна: майбутній якір стабільності серед нових безпосередніх сусідів Європейського Союзу

Александр Рар

Україна – це просто інструмент стримування амбіцій Росії?

Після розпаду СРСР однією з принципових цілей ЄС та США було збереження та зміцнення суверенності України. Реальною стратегічною метою ЄС та США, окрім їхньої політики щодо України, було, звичайно, запобігання перетворенню Росії на нову імперію на сході Європейського континенту. Велику Росію сприймали як загрозу майбутньої демократичної Європи у ХХ сторіччі. Геополітичне суперництво Росії та Заходу на пострадянському просторі залишається актуальним і сьогодні, що ускладнює партнерство ЄС/США з Росією.

Однак такий суто геополітичний підхід до України цинічний у тому сенсі, що Україні доводиться розглядати себе не лише як суб'єкта західної політики, але і як інструмент стримування Росії. Захід допоміг Україні стати на ноги, проте не можливо позбавитися враження, що багато представників Заходу ніколи не розраховують на те, що Україна стане чимось більшим, аніж буферною державою між Заходом та непередбаченим сусідом – Росією. Реальний західний інтерес до України розвивається лише тоді, коли відносини між Заходом та Росією зіпсовані. Щоразу після нормалізації їхніх відносин (як зараз за часів президентства Путіна), Україна знов забута.

Типовим для такого підходу був тиск Заходу на Київ з приводу відмови від радянської ядерної зброї на початку 1990-х без надання натомість жодних реальних гарантій безпеки. У винагороду Україні не дали перспектив членства в НАТО. Незадоволення Заходу через недавнє приєднання України до нового Єдиного економічного простору разом із Росією, Біларуссю та Казахстаном – інший приклад ставлення Заходу до України: Києву слід утримуватися від будь-якої реінтеграції з Росією і не очікувати за це ніякої компенсації у контексті можливого членства в ЄС.

Природно, що така поведінка Заходу не зберегла орієнтири української еліти та суспільства щодо членства в ЄС та НАТО. В Україні існує думка, що Захід покинув її, принаймні, зараз.

Найкраще, що може зробити Україна, - намагатися переконати Захід у своїй належності до Європейської цивілізації, але на відміну від держав Центрально-Східної Європи їй знадобиться, щонайменше, вдвічі більше часу на запровадження системи цінностей ЄС та критеріїв членства. Якщо США та ЄС мали б кошти на зразок Плану Маршалла 1940 – 1950 рр., який зміг би відновити усі економіки Східної Європи після розпаду комунізму, вони б безперечно зробили набагато більше для допомоги Україні. Скажімо прямо: Заходу не вистачає коштів, щоб витягнути Україну з її залежності від російської економіки та взяти повну відповідальність за проведення реформ в Україні. Незначні ресурси ЄС насамперед надаватимуться економіці нових повноправних членів та держав-кандидатів ЄС (Балканські держави). Можна очікувати, що перш ніж Україна отримає кошти, ресурси будуть надані “Великому Близькому Сходу”, де Захід може зіткнутися із більшими проблемами безпеки.

Такі переоцінки не сприяють підвищенню значущості України для Заходу. Цінний час втрачений; на відміну від початку 1990-х українська правляча еліта втратила ентузіазм щодо Заходу. Сучасні українські політики набагато менш прихильні до західного політичного впливу на Україну, аніж 10 – 15 років тому. Перемога Леоніда Кучми у 1994 році за підтримки сходу України, який ідеологічно відрізняється від західних регіонів, вже десять років тому визначив політичну зміну у ставленні України щодо Заходу. Протягом минулого десятиріччя прозахідна та антиросійська національно-ліберальна еліта, яка знаходилася при

владі після розпаду СРСР, поступово замінена представниками нових фінансово-промислових груп, що походять зі сходу країни.

На майбутніх президентських виборах Захід хоче почути від українців чіткого сигналу про повернення країни до західного проінтеграційного курсу. Однак світ може отримати абсолютно інший сигнал, ніж чекає.

Майстерне маневрування України. Як довго?

Незалежність України у 1991 році оцінювалася Заходом як один з найбільших подарунків історії ХХ сторіччя. СРСР та комуністична ідеологія зазнали поразки, не перетворившись у велику війну; демократія святкувала перемогу у північній півкулі світу. Три найбільші республіки колишньої Радянської імперії: Росія, Україна та Беларусь припинили існування СРСР заради сприяння своєї спільної інтеграції на Захід. Так звана Паризька хартія (1990 р.) була спрямована на прийом колишніх країн Варшавського договору та нових незалежних держав пострадянського простору до ЄС. Рада Європи розширила сферу свого впливу далеко на територію колишнього СРСР. Сучасна концепція ЄС “ширша Європа” та “безпосереднє сусідство” продовжують віддавати данину ідеї “спільного європейського дому”.

Але якою сьогодні має бути відповідь України Заходу? В останнє десятиріччя Кучмі вдавалося вміло маневрувати між Росією та Заходом. Україна Кучми з економічної точки зору сфокусована на Росії, з політичної – на Заході. Україні вдавалося вирішувати основні проблеми з Росією, коріння яких – у спільній радянській спадщині. Водночас вона звільнилася від зовнішньої політики Москви. З одного боку Кучма приєднався до війни в Іраку, очолюваній США (у той час, коли Росія виступила з рішучим протестом проти неї), а з іншого боку – вступив до Єдиного економічного простору з Росією, Белоруссю та Україною (не підтримуючи при цьому створення Договору про єдину колективну безпеку).

Як не дивно, у 1990-ті роки Кучмі вдавалося спиратися одночасно на політичну підтримку Заходу та Росії: обидві сторони ставилися до нього як до єдиного гаранта недопущення приходу комуністів до влади в Україні. Проте, як авторитарний лідер, Кучма мав гучний скандал із Заходом у 2001 – 2002 рр. через так званий “касетний скандал”, який зміг подолати. Зрештою, здається, що він знаходиться у вигідному положенні, щоб обрати свого правонаступника та зміцнити політичну систему, яку він вважає гарантом стабільності, але яка зазнає нищівної критики Заходу через опозиційне ставлення українських лібералів.

Існує справжня загроза подальшого відчуження України та Заходу. Табору Кучми та впливовим фінансово-промисловим групам відомо, що Захід прагне побачити у майбутніх президентських виборах реформатора Віктора Ющенка як заміну Кучми. Якщо Ющенко переможе, тиск на нього з боку Заходу з метою радикальних змін існуючої правлячої системи підсилиться, наслідком чого може стати суттєвий перерозподіл влади та багатства. Поразка Ющенка може викликати велике розчарування на Заході. За певних обставин Україна може остаточне втратити ледве помітне приєднання до західних інституцій.

Відповідні дії ЄС щодо України.

Україна безперечно заслуговує на зовсім інший стратегічний підхід з боку Заходу. Втомленість, розчарування ходом реформ, критика її неправильного ставлення до європейських цінностей – все це небезпечні та помилкові аргументи подальшого залучення України.

- ЄС пропонує Україні сконцентрувати співпрацю в рамках Угоди про партнерство та співробітництво, яка набула чинності у 1998 р. та оцінена у 2002 р. Хоча за результатами проведеної оцінки Україна не дотримується умов членства у СОТ і, відповідно, асоційованого членства в ЄС, відзначається прогрес у деяких галузях, наприклад, співробітництво з питань “м’якої” безпеки після подій 11 вересня.

- Майбутнє співробітництво має враховувати деякі нові реалії Європи в цілому. Політичний діалог з питань енергозабезпечення, який ще не запроваджений у життя, може стати найголовнішими питанням відносин ЄС та Росії у наступній декаді. Через зростаючу кризу на Близькому Сході Росія та каспійські держави стануть головними енергопостачальниками Європи. Україні необхідно інтегруватися у загальний енергоальянс. За допомогою України енергоімпорт зі Сходу можна урізноманітнити, і зменшити залежність від Росії. Наразі у “великій грі” США та ЄС підтримали стратегічні цілі Туреччини, а не життєві інтереси України.

- Діалогу між ЄС та Україною з приводу безпеки практично не існує. Україна веде конструктивний діалог з питань безпеки зі США та НАТО. США прагне розширити інфраструктуру НАТО до Каспійського регіону. Побудова сил проти ісламського тероризму надалі зміцнюватиметься. Україна, а також такі країни як Грузія та Азербайджан, розглядають свою участь у таких системах безпеки як шанс на вступ до НАТО. Дотепер ЄС ще не виробила загального підходу до таких нових вимірів безпеки. Однак здається, що навряд чи ЄС гаряче підтримуватиме політику США у цьому напрямку.

ЄС наразі буде “чотири простори” з Росією як засіб більш тісного залучення Росії до структури економіки та безпеки ЄС. Як Україна може увійти до цієї перспективи як проміжна країна?

- Якщо ЄС не запропонує Україні нових можливостей усунення прогалів співробітництва та інтеграції, Євросоюз має чесно спитати себе, чи поважатиме він альтернативний вибір України: подальшу реінтеграцію з Росією та СНД. Якщо ідея створення Єдиного економічного простору полягає у наближенні Росії, України, Білорусі та Казахстану до ЄС, навряд чи Захід заперечуватиме її.

Небагато політиків пам’ятають, як Росія, Україна та Білорусь у 1991 році припинили існування СРСР з метою приєднання до Заходу. Якщо ЄС звернеться до Держав Магрибу в рамках Барселонського процесу знов об’єднатися в межах регіональних структур задля сприяння відновленню у ЄС, якщо ЄС критикує Центрально-азійські держави за недостатню регіональну єдність для кращого координування своїх зусиль для приєднання до Заходу, навряд чи Євросоюз може казати “Ні” подібному розвитку у Східній Європі. Невже страх Заходу перед російським “гегемоном” настільки сильний?

- Зрештою, останнє слово – за самими українцями. Народи Центрально-східної Європи приєдналися до ЄС через бажання возз’єднання з історичною Європою, зв’язок із якою вони втратили внаслідок Другої світової війни. Для них приєднання до ЄС було як об’єднання Федеративної Республіки Німеччина для східних німців. Чи відчувають те саме більшість українців? Чи такі організації, як НАТО та ЄС є менш привабливими для більшості українців, аніж, скажімо, Єдиний економічний простір із колишніми радянськими республіками?